

Jurisprudencija, 2002, t. 32(24); 127–128

**LIETUVOS TEISĖS UNIVERSITETO TARPTAUTINĖS TEISĖS IR
EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS KATEDROS DOCENTO
DR. JUSTINO ŽILINSKO MONOGRAFIJOS
„NUSIKALTIMAI ŽMONIŠKUMUI IR GENOCIDAS TARPTAUTINĖJE
TEISĖJE BEI LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖJE“
RECENZIJA**

Žiauri Antrojo pasaulinio karo patirtis, beprecedenčiai hitlerinės Vokietijos daryti nusikaltimai, sulaukę tarptautinio įvertinimo ir pasmerkimo 1945 m. Niurnbergo tribunolo proceso metu, neužkirto kelio naujiems masinio žiaurumo protrūkiams per aibę tarptautinių ir vidaus konfliktų, kilusių pasaulyje antrojoje XX a. pusėje. Ne vienoje valstybėje įsitvirtino arba ilgą laiką veikė totalitariniai ir autoritariniai režimai, nusikaltimus žmoniškumui, genocidą pavertę ištisa valdymo sistema, rutinizavę ir biurokratizavę milžiniško masto naikinimus ir sudorojimus. Deja, nusikaltimai žmoniškumui, genocidas skaudžiai palietė ir Lietuvą – dvi viena po kitos sekusios okupacijos lėmė, kad mūsų valstybė neteko maždaug 1/3 gyventojų. Reikia pabrėžti, kad Lietuvos teisininkai nuo pat Atgimimo pradžios ėmėsi aktyvių žingsnių, kad šių nusikaltimų vykdytojai būtų patraukti atsakomybėn. 1992 m. Vilniaus universiteto teisės fakulteto baudžiamosios teisės katedros iniciatyva Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, Atkuriamasis Seimas priėmė įstatymą „Dėl Lietuvos gyventojų genocido“, kuriame pirmą kartą apibrėžė genocido nusikaltimą Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje; genocido vykdytojams buvo iškeltos bylos, sukėlusios didelį rezonansą visuomenėje. Tačiau teoriniais teisiniais genocido ir nusikaltimų žmoniškumui klausimais buvo domimasi labiau epizodiškai. Todėl reikia pažymėti, kad Justino Žilinsko monografija yra pirma tokios apimties ir pobūdžio teisinė nusikaltimų žmoniškumui ir genocido studija, detalai apžvelgusi šiuos fenomenus tarptautinės baudžiamosios teisės aspektu. Pabrėžiant darbo aktualumą svarbu priminti ir tai, kad Lietuvos Respublika prisiėmė tarptautinius įsipareigojimus pagal tarptautines sutartis nusikaltimų žmoniškumui ir genocido draudimo ir baudimo srityje, netrukus bus ratifikuotas 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutai, todėl šių nusikaltimų reglamentavimo problemos, atitikties tarptautinei teisei klausimai neabejotinai liks aktualūs.

Nusikaltimams žmoniškumui ir genocido fenomenams atskleisti autorius pasirinko tinkamą struktūrą: pirmiausia analizuojami patys terminai, jų kilmė, tada trumpai, bet konkrečiai apžvelgiami tarptautiniai ir Lietuvos Respublikos teisės aktai, formavę šių nusikaltimų sąvokas, aptariama šių šaltinių įtaka sąvokos raidai; antroji darbo dalis skirta išsamiai nusikaltimų žmoniškumui bendrųjų požymių analizei. Autorius, remdamasis gausia specialiąja literatūra, tarptautinių baudžiamųjų teismų bylomis, atskleidžia esminius elementus ir požymius, leidžiančius atriboti šiuos nusikaltimus nuo kitų panašaus pobūdžio nusikaltimų, taip pat išryškina genocido nusikaltimo, kaip specialios nusikaltimų žmoniškumui rūšies, ypatybes. Įdomi autoriaus pateikta genocido saugomų grupių požymių analizė. Trečioji darbo dalis skirta nusikaltimų žmoniškumui ir genocido nežmoniškų veikų turiniui atskleisti. Reikia pažymėti, jog autorius daugiausia dėmesio skiria sudėtingoms, kompleksinėms veikoms, pavyzdžiui, detalai analizuojamos deportacijos ir prievartiniai gyventojų perkėlimai. Turint omenyje, kad Lietuvos gyventojų genocidas buvo vykdomas ir trėmimais, toks pasirinkimas atrodo logiškas ir pagrįstas. Ketvirtoji darbo dalis yra skirta būtent nusikaltimams žmoniškumui ir genocido problemoms, susijusioms su Lietuvos teise, atskleisti. Pirmiausia autorius analizuoja klausimą, ar individuali baudžiamoji atsakomybė už tarptautinius nusikaltimus būtina turi būti siejama su valstybių atsakomybe, ir prieina prie, manytume, teisingos išvados, kad tarptautinė baudžiamoji teisė plėtojasi ta kryptimi, jog individuali fizinio asmens atsakomybė nebėra besąlygiškai siejama su valstybės atsakomybe, tačiau pabrėžia, kad tarptautinis konkrečių nusikaltimų pripažinimas vis dar labai svarbus, kad būtų sėkmingas tarptautinis

baudžiamasis persekiojimas. Antroje ketvirtojo skyriaus dalyje autorius analizuoja ir vertina nusikaltimų žmoniškumui ir genocido reglamentavimą Lietuvoje bei jo ir tarptautinių teisės normų atitikimą. Šioje dalyje autorius prieina prie motyvuotų išvadų, kad dispozicijos, esančios naujajame Baudžiamajame kodekse, nėra iki galo suderintos su tarptautinės teisės šaltiniais ir turėtų būti tikslinamos.

Pripažindami darbo vertę, norėtume taip pat pažymėti ir keletą diskutuotinų aspektų:

1. Nagrinėdamas genocido nusikaltimo nežmoniškas veikas autorius daugiausia remiasi užsienyje vykusių baudžiamųjų procesų medžiaga (pvz., A. Eichmano byla), tačiau manome, kad buvo galima daugiau pasiremti ir Lietuvos teismų praktika, nagrinėtų genocido bylų faktinėmis aplinkybėmis. Tai būtų suteikę darbui daugiau aktualumo.

2. Manytume, kad buvo galima plačiau paanalizuoti genocido draudimo ir baudimo normų atgalinio galiojimo problemas. Nors tai, kad nusikaltimus žmoniškumui ir genocidą draudžiančios normos turi retrospektyvią galią, yra visuotinai pripažintas tarptautinės teisės principas, tačiau būtų buvusi įdomi autoriaus nuomonė, ar šis principas tikrai nesikerta su Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje įtvirtintu baudžiamojo įstatymo negaliojimo atgaline data principu.

Tačiau norėtume pabrėžti, kad nepaisant išsakytų pastabų, knyga vertintina teigiamai.

Doc. dr. Jonas Prapiestis
Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo teisėjas,
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros docentas

